

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht. Tel. (030) 10163
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

„MENS ZIJN”

Hoe denkt een humanist over mens zijn? Wat is dat mens zijn? Anders gesteld, wat moeten wij als mens dóen? Nog anders, hoe kunnen wij als mens slagen, hoe mislukken.

Vreemde vragen zo ogenschijnlijk, want in de vakantie, als wij geheel verzorgd worden door de Horecaf-bedrijven en kunnen gaan waar wij willen, voelen wij ons heer en meester.

In het leven van alle dag is er echter wel een probleem, dan voelen wij ons vaak gedwarsboemd en vragen ons af móet dat allemaal zo?

Voorts is er de plicht, het knèchtschap op het werk of het kantoor, of de poliep welke huishouden heet.

Vakantie is ongedwongen vrij zijn. Het top-punt was wel Farook de playboy. In het dagelijks leven moet van alles volgens een opgedrongen patroon. Conservatisme, maar meer nog het conformisme en het arbeids-proces maken met elkaar een gareel waarin de mens voortgedreven wordt. Men wil dit zo en de mens wordt op die manier een marionet.

In de vakantie kópen wij de vrijheid in de vakantiecentra. In de dagelijkse tredmolen verkóopt de mens zich vaak met „lichaam en ziel”.

Hier hebben wij dus twee uitersten. Die van héér en die van knècht.

Wij voelen wel dat ècht mens zijn iets anders is, noch die van heer, noch die van knecht.

Echt mens zijn is zodanig vrij zijn, dat wij daarbij de vrijheid van de ander niet in gevaar brengen, deze respecteren zodat de ander óók mens kan zijn, vrij en niet uitgebuit wordt, maar komen tot een echte menselijke samenwerking.

Het dier heeft een leefpatroon, een echt levend mens is echter datgene wat hij van zichzelf maakt, hij is een eigen ontwerp, vanuit een telkens veranderende situatie.

Geestelijk is de mens vrij, géén vast patroon, hoewel een levend normbesef aan onze keuze en daden vaak wel mede richting geven, maar de mens kàn ook spontaan vrij handelen.

Deze nieuwe mensbeschouwing heeft o.m. ook geleid tot de medezeggenschap van de werknemer en de gelovige.

Een brok vrijheid, mede-verantwoordelijkheid wordt gegeven in de industrie via de ondernemingsraad en eigen verantwoordelijkheid in de Kerk aan de gelovigen, denkt u maar aan de geboorteregeling en het lekenapostolaat.

Het wezen van de mens, vrijheid houdt in, dat u dus zèlf betekenissen geeft, dat u zèlf kiest, dus ook uw keuze bepaalt tot vorming van een eigen persoonlijkheid onder eigen verantwoordelijkheid.

Deze vrijheid, deze kritische wijze van betekenissen geven aan mensen en zaken, geven aan de wereld vorm, conform onze gevoelens en onze gedachten. Zijn deze onmenselijk dan wordt die wereld onleefbaar. Zolang de blanke de kleurling de betekenis geeft een minderwaardig mensensoort te zijn, dan is er rassendiscriminatie met alle wreedheden. Geef de blanke de andere rassen echter de betekenis van gelijkwaardig te zijn, dan verandert de wereld want de kleurling kan zich dan gaan ontplooiën. Echt mens zijn, beter mens zijn is verantwoord levensechte betekenissen geven, waardoor ieder mens, mens kan zijn. Denkt u maar eens aan de verschillende betekenissen die wij gaven vroeger en die wij geven nu aan de arbeider, de mijnwerker, de dienstbode. In het bijzonder de arbeidersbeweging heeft ons bewust gemaakt dat arbeiders ook mensen zijn. De vrouwen zijn sinds kort gelijkgesteld aan de mannen. Deze veranderde zienswijze is geen koop of verkoop, doch een afgedwongen eis van vrijheidstrijders. Dit is echte medemenselijkheid.

Alle sociale voorzieningen zijn erkenningen dat we de mens moeten zien als mens. Echte vrije mensen hebben dit altijd al gepoogd te realiseren en dit is juist wat ook de humanisten bedoelen wanneer ze trachten de bereidheid op te brengen zich in het leven te verantwoorden.

In dictatoriale staten daarentegen geeft de overheid betekenissen, kiest de staat zonder dat de burger een stem in het kapittel heeft.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 15 augustus 1965

Mens zijn wordt dan gereduceerd tot vegeteren als een koe. De mens wordt gestraft als hij niet kritiekloos gehoorzaamt. Mens zijn is kritisch betekenissen geven, is zelf kiezen. Ook wanneer men géén betekenis geeft, dus niet kiest, is dit nóg een keuze, want welke betekenis we aan de wereld en de mensen geven, onontkoombaar beïnvloeden wij de wereld. Luie en ijverige mensen doen dit. Mens zijn is juist door die altijd aanwezige band tussen mens en wereld, verantwoordelijk zijn of wij willen of niet.

De mens is dus hecht verbonden met de totale wereld en de morele daad schuilt daarin, dat men door deze bewustwording de verantwoordelijkheid ontdekt, aanvaardt en er naar poogt te leven.

Mens zijn betekent dus niet alleen werken en zich amuseren, maar ook zich bezinnen over dit alles, over eigen leven, onszelf telkens weer afvragen of wij de juiste betekenissen geven volgens ons zuiver gevoel en eerlijke eigen gedachte of dat wij onnadenkend met verouderde onjuiste betekenissen, met vóór-oordelen en cliché-keuzen ons van de eigen verantwoordelijkheid afmaken. De medemenselijkheid eist, dat wij ons steeds weer bezinnen, kritisch te zijn tegenover onszelf en daardoor pogen onszelf te vormen tot geestelijke volwassenheid, tot echte persoonlijkheid.

Mens zijn, geestelijk volwassen zijn, is ook iets anders dan kennis en kunde, want we-

tenschap en techniek, hoe bijzonder waardevol ook, zijn géén maatstaf en garantie voor medemenselijkheid. Daarom verstaan gewetensvolle eenvoudige lieden vaak het mens-zijn, het leven beter, dan intellectuelen, die zich al te vaak verliezen in kennis en kunde.

De geestelijke volwassenheid, het bezinnen, het willen geven van verantwoorde betekenissen, brengt de echte gelovige ertoe het geloof dat hij van thuis meekreeg voortdurend te willen onderzoeken, bestuderen, doorworstelen en integreren in eigen leven. Daardoor zal het als bezielde levend eigen geloof telkens opnieuw inhoud geven aan de houding tegenover het leven, dus aan de betekenissen die men geeft aan de medemens, de wereld en de cosmos.

Denkt u aan Schweitzer.

Dit is in wezen hetzelfde wat de humanist poogt te realiseren, doch vanuit een geheel andere achtergrond, vanuit het wonder van het leven zelf, vanuit de mens met verstand en gevoel.

Het leven is één groot onbegrijpelijk mysterie. De Wetenschap — maar dat is niet haar schuld — geeft ons, die de wetenschap verabsoluteren, de illusie dat we dat levensmysterie in wézen doorgronden.

In de wetenschap beschrijven wij de natuur slechts in samenhangen, in processen, waardoor het met deze kennis mogelijk wordt de natuurkrachten te beheersen; een raket naar de maan sturen is zo'n topprestatie.

Kennen en beheersen is iets anders dan „zijn”. Het mysterie in en om ons heen, het wonder van het leven, is door ons ongelovelijk technisch kunnen overspoeld. De mens zelf, het mens zijn is ook vertekend, is gereduceerd tot functie, productiefactor, te veel een radertje in de grote maatschappij-machine geworden, een nummer.

Het zijn zelf, het mysterie mens, het mens zijn is zoek, is vergeten. De mens is vervallen tot „Seinsvergeessenheit”, zoals de filosoof Heidegger deze situatie typeert. De humanist stelt echter de mens juist als mens centraal. Het levensmysterie is voor de humanist en voor de religieuze humanist in 't bijzonder, één groot vraagteken. Hij beseft dat de ervaring van het levenswonder buiten de wetenschap valt, al gebruikt hij de wetenschap als middel om te leven en als toets overal. Het leven is immers méér dan kennis, het is het totaal dat we wel belèven in de ontmoeting mens-cosmos en mens-mens maar die beleving kunnen wij nooit doorgronden, omdat wij er zelf deel van uitmaken.

De humanist kan het wonder niet verklaren, blijft er dus af, weet ook niet of God wél of niet bestaat en kan met de vele godsdiensten en met de talrijke heilige boeken en dogma's weinig aanvangen. Dit alles is de oorzaak dat de humanist zich op de wereld richt, want dáár ligt duidelijk zijn verantwoordelijkheid en taak.

In de „Kleine Johannes” van Frederik van Eden komt de figuur voor van Markus de Scharenslijper, die in de kerk op een geschikt moment opstaat en tegen het zalvende betoog van de Dominee gaat inpreken en kort samengevat tot de gemeente zegt:

„De ellende in de wereld is NIET de wil van de hemelse vader, maar wordt veroorzaakt door de boosheid der mensen”.

HUMANISME

EN SEXUALITEIT onder
redactie van dr. J. P. van Praag

f 0.95

HUMANISTISCH VORMINGSONDERWIJS

f 0.50

DIT WORDT GEDAAN

f 0.50

MODERN HUMANISME

door Dr. J. P. van Praag

f 1.75

DE HUMANISTEN OVER OORLOG EN VREDE

f 1.65

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

VERANDEREND LEVENSBESEF samengesteld door: mevrouw Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A., Prof. Dr. R. Schippers

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door overschrijving van f 1,50 op postrekening nr 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht, met op het strookje de vermelding: N.G.C. no. 28.

De humanist moet Markus gelijk geven. Atoombommen groeien niet aan de bomen. Neen, dit is het moeizaam overdachte antwoord van mensen aan mensen, want de blanke is de weg van supervernietiger opgegaan, dit is zijn grootste macht. Hij heeft zichzelf daardoor de mogelijkheid gegeven al het leven op aarde te kunnen uitblussen en uit te raderen, al het mooie waartoe dezelfde mens ook in staat is. Helaas geweldsmiddelen zijn de gevolgen van te veel geestelijke onvolwassenheid in de wereld, dat is het kernprobleem, want vergeet niet dat geestelijke onvolwassenheid enerzijds en macht, vernietigingsmiddelen anderzijds onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, als de mens met zijn schaduw. Denkt u maar aan Hitler en de geweldplegingen vermeld in de krant. Daáárom is de mens bang voor de méns, dááárom is er overal angst.

De geestelijke onvolwassenheid is het probleem bij de opvoeding, bij het besturen, bij het leiden van volkeren en creëert middelen als macht, terreur en critiekloze gehoorzaamheid om te kunnen uitbuiten.

In het verkeer kunnen wij mens zijn. Alle haast op de weg — en zeker in de vakantie — eindigt immers in gezellig met elkaar een kopje koffie drinken. Verantwoordelijkheid voor elkaar voorkomt echter het ziekenhuis of het graf.

De humanisten willen graag samen met andersdenkenden een menselijke wereld opbouwen voor het te laat is.

In een snel kleiner wordende wereld met verschillende volkeren zijn ontstellend veel echte problemen, die belangrijker zijn dan de puzzles en schijnproblemen die wij zelf maken om de vrije tijd maar door te komen. Bezinning over mens zijn in dit atoomtijdperk is voor ieder, die zich mens wil noemen, een wezenlijke taak en deze kunnen

wij niet ontwijken willen wij ons menszijn niet verloochenen.

Mens zijn is streven naar geestelijke volwassenheid, die uitgroeit boven macht, die aléén maar de heer-knecht verhouding kent. Mens zijn is pogen te komen tot de mensmens verhouding, die oorlog voorkomt.

Mens zijn begint bij de bewuste mens zèlf en zal via de verantwoordelijkheid voor elkaar, in de man-vrouw verhouding, in het gezin, in de werkgemeenschap, in de maatschappij, uit moeten groeien tot de volkeren en niet omgekeerd.

Die foutieve gedachte leerden wij inzien bij het falen van de Volkenbond en leren wij nu bij de Verenigde Naties, die wij wèl nodig hebben, maar welke nauwelijks kunnen werken door te veel geestelijke onvolwassenheid op wereldniveau.

Markus heeft inderdaad gelijk met de oorzaak te zoeken in de boosheid der mensen, de geestelijke onvolwassenheid.

Laten wij naar Markus luisteren, ons bezinnen met verstand en gevoel, opdat wij als mens slagen.

Het mens zijn wordt zo tot een avontuurlijke boeiende inzet van de totale mens. Het mens zijn poogt meer te realiseren dan het kleine eigenbelang, het hebben, het tracht te komen tot medemenselijkheid, tot humaniteit.

A. VAN MEURS

over de grenzen

Het gras, de bomen en de hoge lucht maken mij tot een vreemdeling.
Ik wandel in hun buitenland
zonder verbinding met het land
van oorsprong en bevestiging.

Ik zie de vreemde zeden der natuur.
Ik luister naar de taal waarmee de wind
zich met de bomen onderhoudt
en die ik niet begrijpen kan.
Mijn eigen taal is als een blad
dat in mijn mond verdort.

Ik zoek een moeder die mij als haar
kind erkent,
een vader die zich aangordt tot het vuur.
Het gras beweegt alsof het ademhaalt.
De hemel houdt het bos omprangd
en overwint de stille tegenstand.

Adriaan Morriën
geb. 1912

lezingen voor de radio

- zo. 22 aug. VARA 9.45 uur: A. Struyk: „'t Is vanzelfsprekend, dat we het moeilijk hebben”.
- zo. 29 aug. VARA 9.45 uur: J. Cohen: „Beleven, begrijpen, weten...”.
- zo. 5 sept. VARA 9.45 uur: Mej. K. Brouwer: „Vrouwen in het nieuwe Azië”.
- zo. 12 sept. VARA 9.45 uur: S. Bouma: „Geen enkele lichtglans”.
- zo. 19 sept. VARA 9.45 uur: Th. W. Polet: „Wie niet werkt...”.
- zo. 26 sept. VARA 9.45 uur: Matthew I. Spetter: „De hartstocht die onze verwondbaarheid heelt”.

Francis Bacon was een man van grote visies, aspiraties en ambities, kenmerkend voor een beginperiode van grote dynamische ontplooiing, zowel in het wijsgerig-wetenschappelijk denken als in de geografische exploratie en politieke verovering van de wereld.

Hij werd in 1561 in Londen geboren in de schaduw van het Engelse hof, dat verder zijn hele leven zou beheersen. Na een juridische opleiding in Cambridge begon hij zijn carrière al in 1578 met een post bij de rechtspraak. Hij was bevriend met invloedrijke personen uit de hofkring. Nog onder koningin Elisabeth trad hij in 1584 toe in het Lagerhuis. Onder de regering van Jacobus I maakte hij snel promotie.

In 1618 werd hij tenslotte benoemd tot het hoogste ambt van Lord Chancellor. Hij had een belangrijk aandeel in bijna alle sociale en politieke gebeurtenissen van zijn tijd. In 1618 verhef de koning hem tot Baron van Verulam en in 1621 tot Burggraaf St. Albans. Zijn zucht naar roem en de materiële overdaad van zijn levenswijze bezorgden hem echter vele vijanden. Hij werd beschuldigd van het aannemen van steekpenningen, wat in die tijd vrij algemeen voorkwam, en door het Hogerhuis veroordeeld. De koning schonk hem genade voor boete en gevangenisstraf, maar moest hem uit alle staatsambten ontsetten. Teruggetrokken uit het openbare leven stierf hij in 1626 in Highgate.

Bacon's grote betekenis ligt in zijn baanbrekende ideeën voor een radicale vernieuwing van de wetenschap. Niet de autoriteit van het overgeleverde weten, maar de kritisch verwerkte, systematisch geordende, experimenteel getoetste eigen ervaring werd het fundament voor de moderne westeuropese wetenschap. De grandioze latere ontwikkeling van deze natuurwetenschap berustte op de vóór hem aangevangen maar door hem visionair uitgewerkte en bepleite wending naar het *empirisme*. Uitgangspunt, doelstelling, methodiek, organisatie van de wetenschap werden door hem expliciet geformuleerd. Pas hierdoor is er sprake van een eigenlijk wetenschapssysteem. In deze opvatting is wetenschap geen louter theoretische bezigheid. Bacon zelf was naar volle overtuiging en ambitie sociaal en politiek actief. De welvaart van de samenleving moest echter naar zijn mening worden gefundeerd in de bewuste organisatie van wetenschap en techniek, op een weloverwogen systeem van wetenschapsbeoefening en technische toepassing.

Aan het program van wetenschapsvernieuwing gaf hij de naam *Grote Instauratie*. Dit program zou zes fasen moeten omvatten: 1. een systematische nieuwe classificatie van alle wetenschappen, 2. een nieuwe methode om via observatie en inductie tot betrouwbare kennis te komen, 3. een systematische inventarisatie en ordening van alle verkregen feiten omtrent de natuur, de geschiedenis en de menselijke uitvindingen, 4. een ladder voor het intellect waarlangs de mens uit deze feitelijke gegevens praktische nieuwe uitvindingen kan afleiden, 5. een systeem van generalisaties, en 6. een integrale samenvatting tot een nieuwe filosofie

of actieve wetenschap. Bacon heeft zelf dit ambitieuze program niet in alle onderdelen kunnen uitwerken. Maar de ideeën die hij verkondigde, de werken die hij schreef, de maatregelen die hij bepleitte maakten alle deel uit van deze grote conceptie.

Hij was bezeten van de gedachte van vernieuwing. Hij betoogde dat de bestaande wetenschap onzeker en onvruchtbaar was, onsystematisch te werk ging en geen nut meebracht voor het praktische leven. Hij wilde een nieuwe indeling van alle wetenschappen, die tezamen een harmonische *globus intellectualis* zouden vormen, een bruikbare samenhang van begrip en inzicht. Als basis voor de indeling nam hij de zg. drie vermogens van de menselijke ziel: het geheugen, dat de geschiedwetenschap mogelijk maakt, de fantasie, waarop poëzie en kunst berusten, en het intellect, waarop wetenschap/wijsbegeerte gefundeerd is.

Om het wetenschappelijke denken te ontplooiën is het allereerst nodig ingewortelde misvattingen uit te roeien. Hij noemt met name vier idolen of drogbeelden: de idolen van de stam, misvattingen die de mens van generatie op generatie klakkeloos heeft overgenomen, de idolen van het hol, misvattingen van de mens die de beperkte eigen wereld waarin hij leeft, zijn hol, houdt voor het heelal, de idolen van de markt, misvattingen die uit de markt van het leven, het gedachteloos met elkaar omgaan, voortkomen, en de idolen van het theater, misvattingen die door bepaalde mensen zijn voorgespiegeld en ten tonele gevoerd. Alle opvattingen moeten worden getoetst aan de eigen methodische observatie van de natuur, door experimenten worden geverifieerd, door het zoeken van tegenvoorbeelden steekhoudend worden gemaakt en in technische toepassingen bruikbaar worden gemaakt.

Naar de mening van Bacon was het doen van ontdekkingen tot nog toe te veel overgelaten aan het toeval. Voortaan zou dat systematisch door een innerlijke en sociale organisatie van de wetenschapsbeoefening moeten worden bevorderd. In een posthuum verschenen werk *Nieuw Atlantis* ontwierp hij een „republiek van de wetenschappen” waarin aan alle geleerden, onderzoekers en ontdekkers 'n eigen terrein van werkzaamheid zou worden toegekend met een integrerende en coördinerende organisatie. Deze idee van een organisatievorm van de wetenschap zou later in de oprichting van de *Royal Society* in 1645 in Engeland en in de Akademies van Wetenschappen op het Europese vasteland worden verwezenlijkt. Bacon zelf beschreef de resultaten die een wetenschappelijk gefundeerde techniek zou kunnen voortbrengen: kunstmatige vruchten, nieuwe metalen, medicijnen voor de verlenging van het leven, regeling van het weer, luchtschepen en onderzeeërs, een *perpetuum mobile*.

KWEE SWAN-LIAT

Het leven is misschien niet veel waard, maar niets is méér waard dan het leven.

André Malraux
Frans romancier, geb. 1901